

Služby knihoven

CO NABÍZEJÍ KNIHOVNY SVÝM UŽIVATELŮM

Martin Krčál

ISKB02 Úvod do knihovnictví, podzim 2020

Veřejné knihovnické a informační služby

- ❑ služby poskytované knihovnou
- ❑ definovány knihovním zákonem
- ❑ poskytovány bezplatně
  - výjimky

Služby ze zákona **povinné**

- ❑ zpřístupňování dokumentů
  - z fondu knihovny
  - z jiné knihovny (MVS)
- ❑ **ústní** bibliografické, referenční a faktografické info a řešerše
- ❑ zprostředkování info z vnějších informačních zdrojů
  - zejména informací ze státní správy a samosprávy
- ❑ přístupu k info na internetu
  - neplacené zdroje

Služby ze zákona **nepovinné**

- ❑ reprografické služby
- ❑ přístup k placeným informacím
  - např. databáze a další placené e-zdroje
- ❑ kulturní, výchovná a vzdělávací činnost
- ❑ vydávání tematických publikací
- ❑ **písemné** bibliografické, referenční a faktografické informace
  - rešerše

Bezplatné služby???

- půjčování audio a video
- náklady na MVS
- poplatky za MMVS
- poplatky za registraci
- poplatky za kopie/tisk/skenování

Platba za služby v KZ

- (4) Provozovatel knihovny je oprávněn požadovat za poskytování knihovnických a informačních služeb, uvedených v odstavci 2 písm. a) až c), a dalších služeb úhradu **skutečně vynaložených nákladů**.
- (5) Provozovatel knihovny je oprávněn požadovat úhradu nákladů vynaložených na **administrativní úkony** spojené s **evidencí uživatelů** knihovny.

Zásady poskytování služeb

- ❑ definovány v knihovním řádu
- ❑ povinný dokument
- ❑ rovný přístup ke službám pro všechny

Výpůjční služby

Co je předmětem výpůjčních služeb

- základní služba knihovny
- půjčování knihovních jednotek
- přijímání vrácených k.j.
- prolongace (prodloužení)
- rezervace
- upomínky
- evidence čtenářů
- statistiky

Právní úprava půjčování

- knihovní zákon
  - obecně
- občanský zákoník
  - vztah čtenář-knihovna
- knihovní a výpůjční řád knihovny
  - není-li něco definováno, řídí se OZ

Knihovní řád

- ❑ základní pravidla pro využívání knihovního fondu a služeb
- ❑ pro různé typy knihoven
- ❑ vzor KŘ na [webu NKP](#)

Obsah knihovního řádu

- uživatelé
  - kdo se může stát uživatelem, za jakých podmínek, dělení uživatelů, způsob registrace, platby za registraci
- přehled služeb
  - charakteristika, jaké služby jakému okruhu uživatelů, délka výpůjček, poplatky, sankce, podmínky
- práva a povinnosti uživatelů
- pravidla využívání studoven a ICT

Čtenář

☐ Práva

- vypůjčit si dokument
- užívat jej sám (v rámci rodiny)

☐ Povinnosti

- chránit vypůjčený dokument před poškozením, ztrátou, zničením
- okamžitě ohlásit poškození, ztrátu, zničení
- dodržovat výpůjční lhůtu, platit upomínky
- na žádost knihovny dokument vrátit dříve (pokud byl zapůjčen bezplatně)

Knihovna

□ Práva

- požadovat vrácení dokumentu i před ukončením výpůjčky (bezplatné půjčení)
- vybírat upomínky za pozdní vrácení
- neprodloužit výpůjčku (v případě zájmu dalších uživatelů)

□ Povinnosti

- vyžadovat vrácení dokumentu po uplynutí výpůjční lhůty
- vymáhat náhradu ztracené nebo poškozené výpůjčky (i soudně)

Právo na náhradu škody

- ❑ promlčí se 2 roky ode dne, kdy:
  - čtenář ohlásil ztrátu nebo poškození výpůjčky
  - knihovna prokázala čtenáři ztrátu nebo poškození výpůjčky
- ❑ povinnost hlídat termíny!!!

Půjčování

- samoobslužné (např. self-check,)
- u výpůjčního pultu

Vracení

- ❑ u výpůjčního pultu
- ❑ vracecí box (např. bibliobox)
- ❑ okénka a jiné sofistikované systémy založené na RFID

Druhy výpůjček

- absenční
- prezenční
- cirkulační
- MVS, MMVS

Absenční

- ❑ výpůjčky mimo knihovnu
- ❑ omezení počtu současných výpůjček
  - např. 10, 30, neomezeno
- ❑ dělení
  - měsíční (28, 30 dnů)
  - dlouhodobá/trvalá
    - ❖ semestr, pracovní poměr
  - krátkodobá
    - ❖ žádané dokumenty
    - ❖ např. 1 týden
    - ❖ výpůjčky přes noc

Prolongace

- ❑ prodloužení výpůjční lhůty
- ❑ nesmí být další požadavek
- ❑ pro statistiky nová výpůjčka
- ❑ prostřednictvím AKS
  - čtenářské konto
  - na výpůjčním pultu

Rezervace dokumentů

- ❑ pokud je dokument vypůjčený
- ❑ uživatel v řadě čekatelů
- ❑ po vrácení se odešle upozornění dalšímu v pořadí
  - elektronicky (AKS, e-mail)
  - písemně, telefonicky
- ❑ poplatky???
- ❑ omezení počtu rezervací

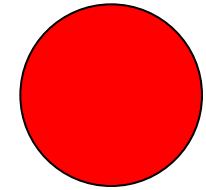
Upomínky

- ❑ poplatek za pozdní vrácení
- ❑ definovány v KŘ
- ❑ upozornění
  - elektronicky (AKS, e-mail od knihovníka)
  - písemně, telefonicky
  - upomínky se evidují
  - poslední = doporučený dopis
- ❑ lze uplatňovat soudně
- ❑ podepsaný doklad o výpůjčce???

Prezenční výpůjčky

- ❑ pouze do studovny
- ❑ žádaná literatura, málo výtisků, vzácná nebo drahá literatura, i podle typu uživatelů
- ❑ odlišení od absenčního fondu
  - např. červený proužek, kolečko apod.
- ❑ výpůjčky přes noc
- ❑ periodika, VŠKP, AV nosiče

Cirkulační služby

- ❑ výpůjčky v rámci instituce
- ❑ zejména pro časopisy
- ❑ předem dané pořadí a lhůty vrácení

Meziknihovní služby

Meziknihovní služby

□ druhy:

- meziknihovní informační služby (MIS)
- **meziknihovní výpůjční služby (MVS)**
- meziknihovní reprografické služby (MRS)
- **mezinárodní meziknihovní výpůjční služby (MIS)**

□ realizace

- elektronicky (formulář, e-mail)
- písemně

□ vyhláška č. 88/2002Sb.

Meziknihovní výpůjční služby (MVS)

- ❑ výměna dokumentů mezi českými knihovnami
- ❑ formulář na webu, e-mail, žádanka
- ❑ bezplatně
  - dodávající knihovna může vyžadovat náklady (např. zhotovení kopie, poštovné)
- ❑ povinnost ze zákona
- ❑ dokument nebo xerokopie

Povinnosti žadající knihovny

- ❑ vést evidenci o výpůjčce
- ❑ dodržet výpůjční lhůtu
  - má právo požádat o prodloužení
- ❑ řídit se pokyny půjčující knihovny
  - např. půjčit dokument jen prezenčně

Povinnosti dožádané knihovny

- ❑ knihovna, která dokument poskytuje
- ❑ vést evidenci o půjčeném dokumentu
- ❑ dodržet 14-ti denní lhůtu na vyřízení výpůjčky
- ❑ informovat o vyřízení žádosti
  - kladné, záporné (+důvody)
- ❑ platí náklady na poštovné a balné
  - může vymáhat na žádající knihovně
  - na základě faktury nebo předplatného

Národní možnosti MVS

- ❑ objednání přes Souborný katalog ČR
- ❑ služba Získej
  - provozuje Národní technická knihovna
  - rozhraní pro knihovny
  - rozhraní pro uživatele = samoobslužná objednávka ([info](#))
    - ❖ uživatelé mohou samoobslužně objednávat přes Knihovny.cz
    - ❖ přihlásí se do své knihovny a u dokumentu kliknou na objednávku, odešlou ji
    - ❖ cena 70 Kč/položku
    - ❖ na pozadí proběhne MVS, kniha je dodána do domovské knihovny uživatele
    - ❖ na stejné místo ji pak uživatel vrací a knihovna se postará o vrácení do dožádané knihovny

Elektronické dodávání dokumentů

- ❑ dodávání elektronických kopií z fondů knihoven
- ❑ vhodné na části dokumentů
  - články, příspěvky, kapitoly z knih,...
- ❑ naskenování a posílání mezi knihovnami
- ❑ zprostředkování koncovému uživateli
- ❑ funguje dle kolektivní smlouvy mezi NKP a Dilia

Varianta A

- digitální kopie pro přenos mezi knihovnami, vytištění uživateli
- cena za stranu: **2 Kč**
- min. poplatek: **10 Kč**
- max. autorský poplatek: **75 Kč**
- rozsahu stran
  - knihy - max. 20 stran
  - články - bez omezení
- +DPH

Varianta B

- ❑ digitální kopie pro uživatele
- ❑ poslání e-mailem, úložiště, USB, CD/DVD apod.
- ❑ cena za stranu: **5 Kč**
- ❑ min. poplatek: **10 Kč**
- ❑ max. autorský poplatek: **75 Kč**
- ❑ rozsahu stran
  - knihy - max. 20 stran
  - články - bez omezení
- ❑ +DPH

Služby EDD

□ EOD – eBooks on Demand

- na knihy již nechráněné autorským zákonem
- objednáte, zaplatíte a ostatním je to pak přístupné
- poskytuje např. NK nebo MZK

□ eDDO

- poskytuje NK
- aktuálně také jen autorsky chráněné dokumenty

Služby EDD

❑ Virtuální polytechnická knihovna (VPK)

- provozuje NTK
- kopie z fondu zapojených knihoven

❑ Získej EDD

- národní služba
- kopie z fondů knihoven
- implementace v Knihovny.cz v roce 2021

Mezinárodní meziknihovní výpůjční služby

- mezinárodní služba (IFLA žádanka)
- MMVS zajišťují např. NKP, MZK, NTK, NLK, KnAV ČR, VK OL
- placená služba
- poplatky (např. ceník MZK)

Služba	Poplatek
kontinentální Evropa	300 Kč
GBR a svět	600 Kč
kopie článku	
1-10 stran	100 Kč
11-20 stran	150 Kč
21+ stran	200 Kč

Informační služby

Informační potřeba

□ definice dle A. Stöcklové:

- Deficit informací, který je nutný k vyřešení nějakého úkolu či problému.
- Vědomí deficitu je prvním krokem k uspokojování informačních potřeb.
- Druhým krokem je identifikace těchto potřeb.

□ dělení IP

- osobní
- profesní

Uspokojování informačních
a kulturních potřeb občana

=

základní úkol knihovny

Informační služby

□ zpřístupnění informací

- z fondu knihovny
- z fondů jiných knihoven
- z okolí (např. info ze státní správy a samosprávy)

□ poradenství

- pomoc uživatelům s řešením konkrétních problémů
- např. pomoc při vyhledávání DB, jak správně citovat, jak psát odborné práce,...

Informace z vnějších zdrojů

- primárně z volně dostupných zdrojů
- zejména informace ze státní správy a samosprávy
  - např. fungování samosprávy, hlasování, legislativa apod.
- proto nutný internet v knihovnách

Ptejte se knihovny

- služba NKP
- odpověď formou e-mailu do 48 hodin
- doplněno o zdroje
- lze se ptát na cokoliv
- odpovědi uloženy na jejich webu + vyhledávání

Přístup k internetu

- ❑ vychází ze zákona
- ❑ každá knihovna by měla nabízet bezplatný internet
- ❑ aktuálně důraz na vysokorychlostní internet (viz Koncepce rozvoje knihoven)

Písemné rešerše

- ❑ volitelná služba
- ❑ soupis zdrojů na dané téma
- ❑ souhrn faktografických informací
- ❑ obvykle placená služba
  - některé knihovny nabízejí zdarma pro určité skupiny uživatelů (např. pro akademiky apod.)
- ❑ formální podoba – dříve norma ČSN ISO 01 01 98

Druhy rešerší

- jednorázové
  - provedou se 1x na téma zadané uživatelem
- opakované
  - navazují na předchozí rešerše
- průběžné
  - realizují se pravidelně v určených intervalech
  - dříve tzv. výstřižková služba

Vzdělávací a kulturní akce

□ akademické

- důraz na informační vzdělávání
- kurzy, školení, pronikání do výuky, individuální konzultace
- podpora vědy a výzkumu, knihovnictví součástí výzkumných týmů

□ základní

- důraz na čtenářství, počítačovou a informační gramotnost
- orientace na kulturní akce, výstavy, soutěže,...
- akce pro děti, spolupráce se školami

Čtenářství

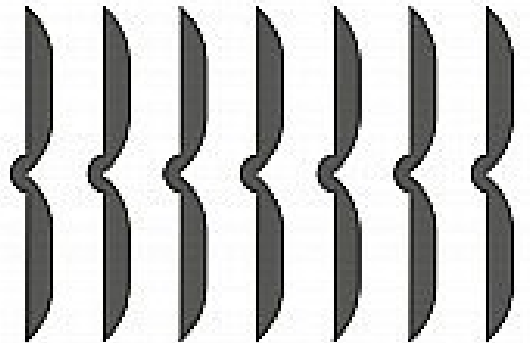

- ❑ aktivní vztah k četbě a literatuře
- ❑ důležitý faktor kultivace a socializace jedince
  - částečně ovlivňuje vzdělanost národa
- ❑ čtenářská gramotnost
  - schopnost porozumět psanému textu, přemýšlet o něm a používat jej k dosahování určitých cílů, k rozvoji vlastních schopností a vědomostí a k aktivnímu začlenění do života společnosti ([I. Procházková](#))
- ❑ podpora čtenářství = získat děti i dospělé pro četbu

RODINA ŠKOLA KNIHOVNA

Jiří Trávniček

Náš vztah ke čtení a co ho ovlivňuje
(2018)

HOST

Výzkumy čtenářství

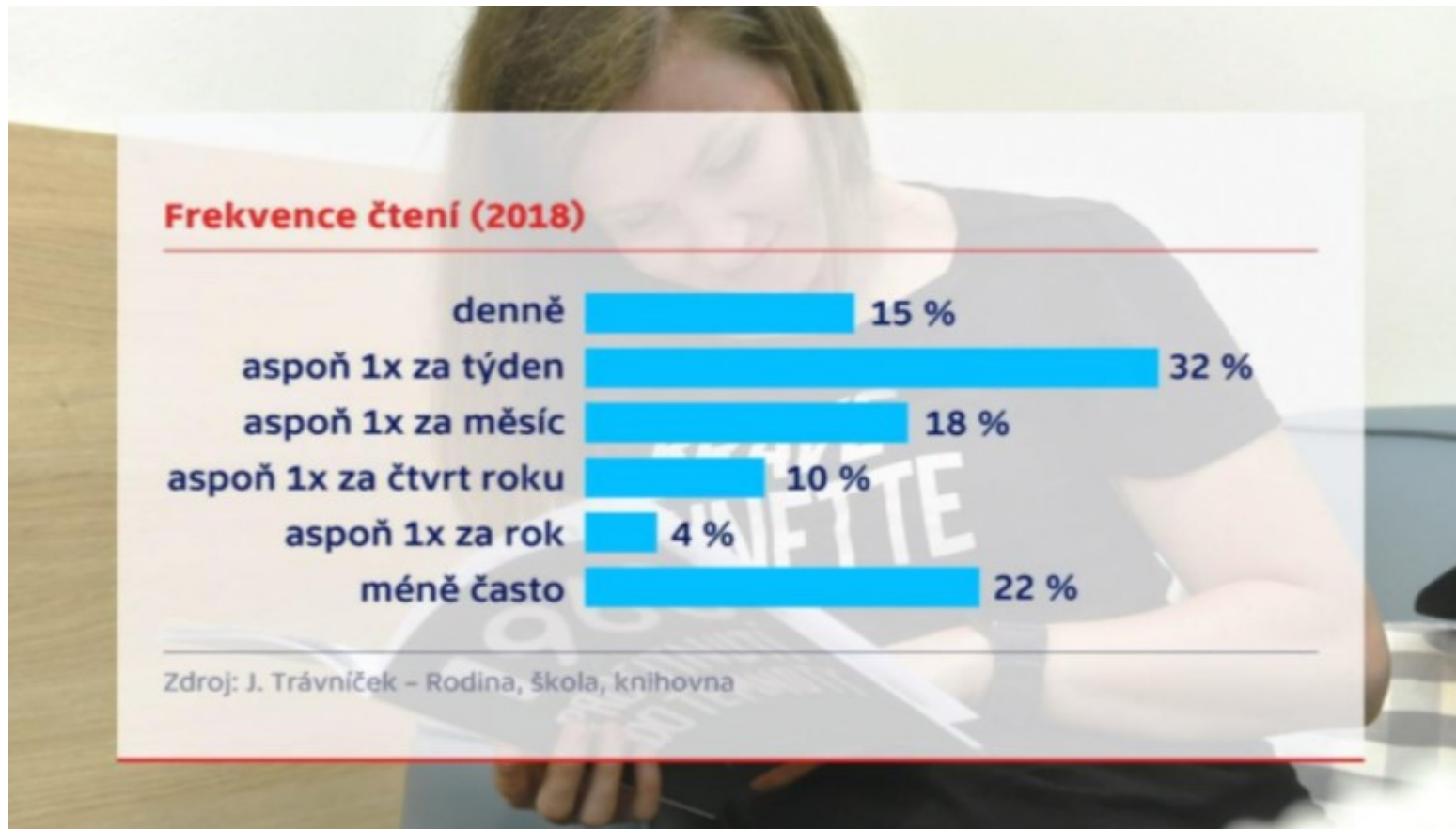
- výzkumy čtenářství prof. Trávnička
  - od roku 2010, kontinuita
  - TRÁVNIČEK, Jiří. *Rodina, škola, knihovna: náš vztah ke čtení a co ho ovlivňuje* (2018). Brno: Host, 2019. ISBN 978-80-7577-994-6. [Zjistit dostupnost](#)

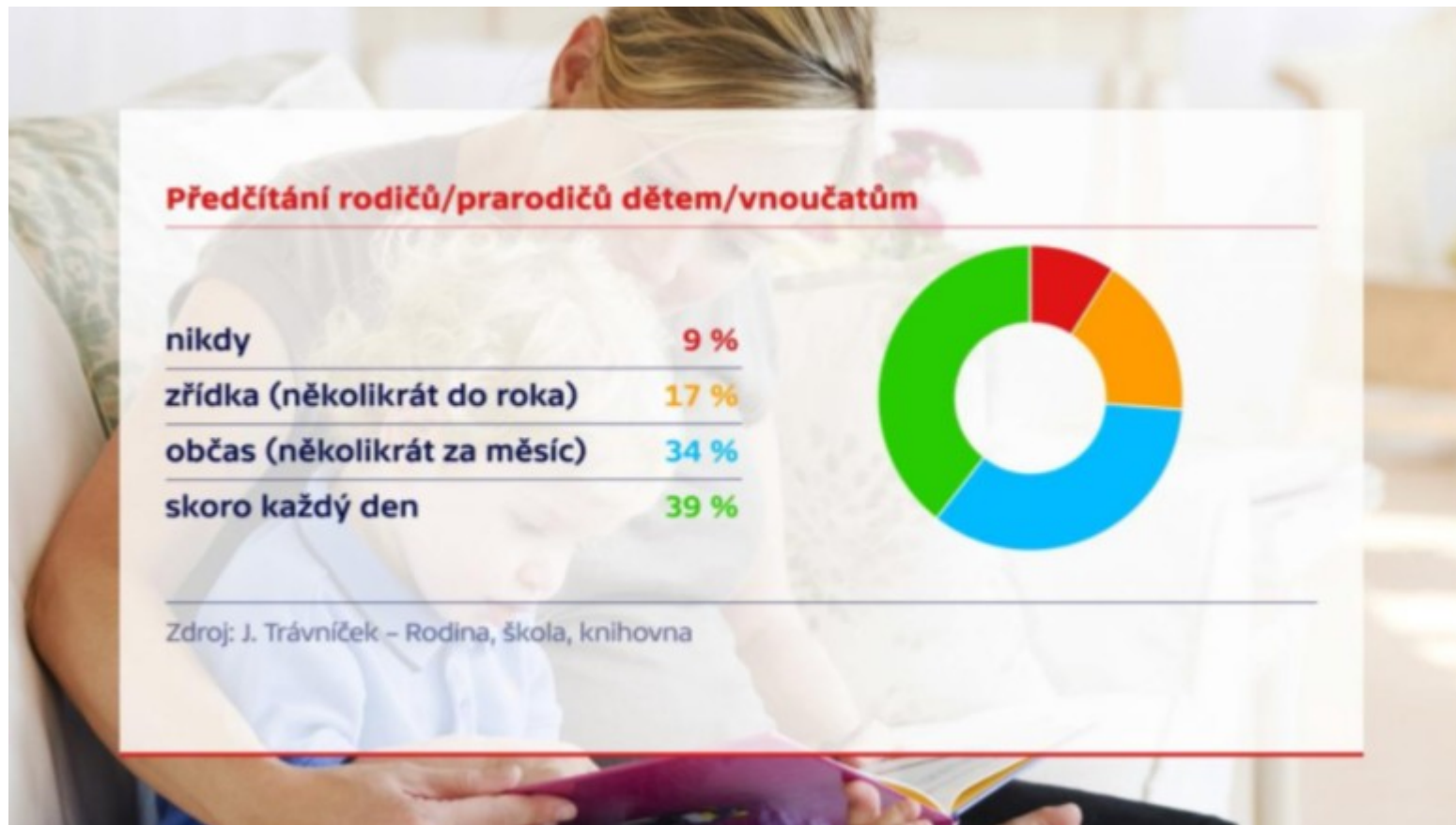
Podpora čtenářství

Podpora čtenářství

Podpora čtenářství

Zdroj grafů:

Mezinárodní výzkumy

□ PISA

- mezinárodní projekt OECD (>60 zemí)
- orientace na žáky ZŠ (15 let)
- oblast čtenářské, matematické a přírodovědné gramotnosti
- srovnání úspěšnosti a efektivity vzdělávacích systémů zapojených zemí

□ PIAAC

- mezinárodní projekt OECD
- hodnocení úrovně funkční gramotnosti
- připravenost na život v moderní společnosti
- cílová skupina dospělí (16–64 let)

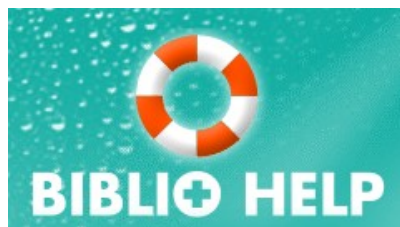
Mezinárodní výzkumy

□ PIRLS

- mezinárodní projekt IEA
- orientace na žáky 4. tříd ZŠ
- oblasti čtenářské gramotnosti

Projekty zaměřené na čtenářství

Nejznámější akce na podporu čtenářství

- ☐ pasování prvňáčků
- ☐ Už jsem čtenář – knížka pro prvňáčka
- ☐ Noc s Andersenem
- ☐ Březen - měsíc čtenářů
- ☐ autorská čtení v knihovnách

Heslo dne...

ČTĚME DĚTEM **20 MINUT** DENNĚ.
KAŽDÝ DEN!

... nebo ještě lépe...

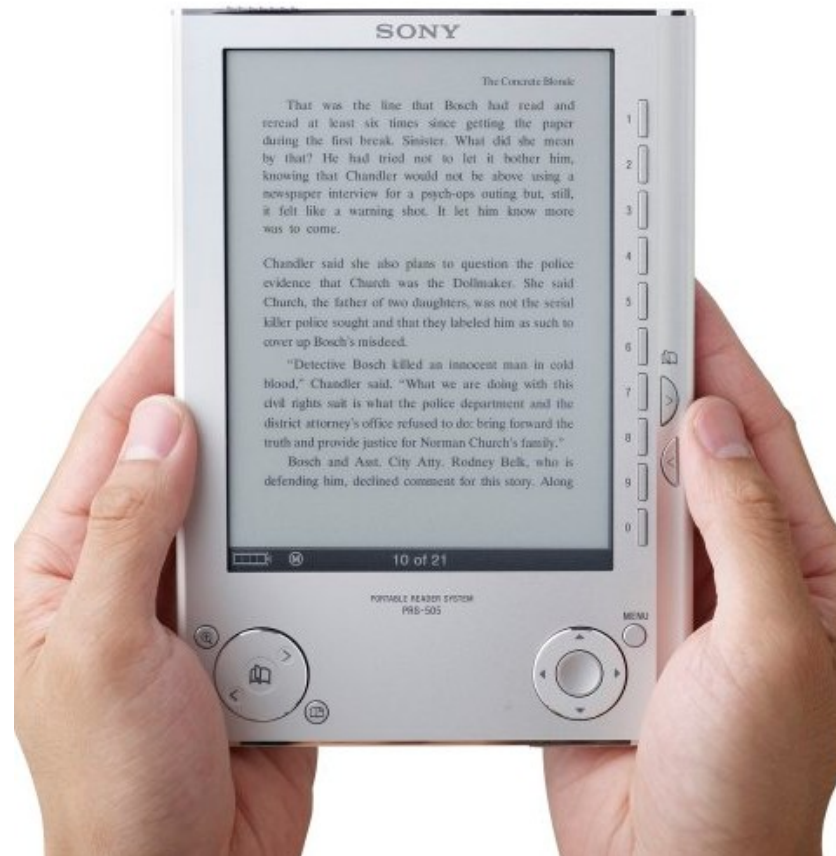

~~ČTĚME DĚTEM~~ 20 MINUT DENNĚ.
KAŽDÝ DEN!

...třeba i takto

Další zdroje ke čtenářství

- čtenářství na webu IPK NKP
- web Rosteme s knihou
  - podpora čtenářství ve světě
- web Celé Česko čte dětem
- hodnocení výzkumů PISA
  - KRAMPLOVÁ, I. Zakroužkuj – vyber – zdůvodni. Praha: ÚIV, 2011.

Přístup k placeným zdrojům

Přístup k placeným zdrojům

- elektronické informační zdroje (databáze)
  - články, knihy, šedá literatura,... v elektronické podobě online
  - lze číst přes PC a mobilní zařízení
  - dostupné online
  - vzdálený přístup = přihlašování
    - ❖ Shibboleth, proxy, Ezproxy, IP adresy, login a heslo

E-knihy do knihoven

- aktivity od roku 2010
- nutná spolupráce s vydavateli
- různé obchodní modely
  - roční předplatné (eBrary, Gale VRL, EBSCO)
  - půjčování (Bookport, Palmknihy, Flexibooks)

Zahraníční služby půjčování

- ❑ Amazon a Overdrive
  - od roku 2002
  - zejména USA a další země, ne ČR
- ❑ DiViBib a služba OnLeihe
  - GER, AUT, SWI
  - od roku 2007
  - předplacená služba knihovnou
- ❑ OpenLibrary
  - volně dostupné knihy

Koncept e-prezenčky na MU

- ❑ zpřístupnění literatury na PC v knihovně
- ❑ skenování vytížené literatury
- ❑ zabezpečení proti zhotovení kopie
  - terminálový přístup
- ❑ 2009 - pilotní projekt na FSS a FF
- ❑ 2010 - rozšíření na celou MU
  - projekt FRVŠ
- ❑ postupně převzaly další instituce, dnes základ půjčování

DNNT = díla nedostupná na trhu

- ❑ projekt NK, technické řešení ve spolupráci s MZK
- ❑ smlouva DILIA, SČKN a NK
- ❑ podmínky
  - vytváří se seznam děl, která nebyly dlouho vydány, ty lze v elektronické podobě zpřístupnit
  - v roce 2020 pouze knihy a časopisy do roku 1989
  - v roce 2021 zvýší se limit do roku 2000
  - přístupné pro čtenáře po přihlášení přes zapojené knihovny
  - rozhraní NK, [MZK](#) a lze i přes Knihovny.cz
- ❑ roční odvody DILIA

Budování digitálních knihoven

- volná díla
- závěrečné práce
  - thesis.cz (MU a 29 dalších škol)
  - digitální repozitáře (DSpace)
- odborná a zaměstnanecká díla
  - repozitáře univerzit (režim Open Access)
  - MU - Repozitar.cz

Projekty digitalizace v knihovnách

A promotional poster for the Městská knihovna v Praze (Municipal Library in Prague). At the top left is the library's logo and name. The poster is divided into three sections, each with a QR code and a website link. The top section is titled 'Čtete e-knihy' (You read e-books) and features illustrations of a tablet and a smartphone displaying e-books. The middle section is titled 'Sledujte videa' (Watch videos) and features a video camera icon. The bottom section is titled 'Poslouchejte podcasty' (Listen to podcasts) and features a microphone and headphones. The central text reads 'KNIHOVNA ONLINE' and 'čtení, kultura a poznání' (reading, culture and knowledge). The bottom right section is titled 'Studujte odborné články, digitalizované tituly, poslouchejte hudbu' (Study professional articles, digitalized titles, listen to music) and features a computer monitor and a book. The website links are: www.e-knihovna.cz, www.youtube.com/user/KnihovnaPraha, www.soundcloud.com/knihovna, and www.mlp.cz/ezdroje.

Digitální knihovna Akademie věd ČR

Digitální knihovna Arna Nováka

Ústřední knihovna Filozofické fakulty Masarykovy univerzity

Vydavatelská činnost

Vydavatelská činnost

- ❑ volitelná služba
- ❑ vydávání publikací na regionální témata
  - historie
  - osobnosti
  - přírodní a kulturní památky
  - ...
- ❑ spolupráce s dalšími paměťovými institucemi
- ❑ vychází z aktuální Koncepce rozvoje knihoven

Reprografické služby

Reprografické služby

- ❑ kopírování, skenování a tisk
- ❑ samoobslužná zařízení
- ❑ multifunkční kopírky, knižní skenery
  - interní platební systém (např. SUPO na MU)
  - předplacené karty
  - platba v hotovosti (hlavně malé knihovny)
    - ❖ u knihovníka
    - ❖ přes automat = bankovníky

Regionální funkce knihoven

- ❑ cílem zvýšit dostupnost a kvalitu knihovnických služeb
- ❑ metodická pomoc a poradenství knihovnám
- ❑ vzdělávání knihovníků
- ❑ budování výměnných fondů
- ❑ statistiky
- ❑ realizují krajské a pověřené knihovny

Otázky k zamyšlení

- Poskytuje knihovna moderní služby?
- Jsou knihovny v oblasti služeb dostatečně atraktivní?
- Jaké služby by šlo realizovat online a po kterých by byla největší poptávka?

Děkuji Vám za pozornost

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity

Martin Krčál
krca1@phil.muni.cz